

LA PROTECCIÓN DEL MEDIO AMBIENTE: PERSPECTIVA HISTÓRICO-JURÍDICA, DE PATRICIA ZAMBRANA MORAL, PAMPLONA, THOMSON REUTERS ARANZADI, 2022, 246 P.

Tenim a les mans una nova aportació de Patricia Zambrana sobre el dret històric mediambiental, una obra que enriqueix i amplia el coneixement històric d'aquesta branca del dret aparentment contemporani, si bé la nostra autora prova i acredita que l'interès per la preservació del medi ambient no és exclusiu de les generacions actuals.

L'obra parteix, òbviament, d'un concepte actual i ens endinsa en la seva projecció històrica remuntant-se al dret antic i desplegant-se fins a l'edat moderna, preferentment en els àmbits dels drets castellà i català, a partir de determinats textos jurídics de diversa naturalesa. El seu objecte és força ampli: els danys i la cura dels animals; la caça i la pesca; la conservació de les espècies; la tala il·lícita d'arbres; els incendis forestals; els danys als boscos, a les muntanyes, als camps, als sembrats, a les vinyes, als horts, a tot tipus de cultiu i a la vegetació en general; la salubritat i la protecció de les aigües; les males olors i el clavegueram, la neteja de la via pública i l'evacuació dels residus.

L'obra es divideix en cinc capítols. El primer, d'introducció, refereix els aspectes conceptuals del tema i el contingut del dret mediambiental. El segon tracta els seus precedents històrics (que es remunten a Roma). En definitiva, l'autora intenta definir el dret mediambiental tot considerant la seva complexitat a partir dels que en general es consideren els seus elements bàsics, com ara la preservació de la natura i els seus recursos, així com el seu gaudi.

El capítol següent tracta específicament de la protecció dels animals des del dret antic: des de la Bíblia i el Codi d'Hammurabi, seguint amb el dret justinianeu, el *Liber iudiciorum* i diverses fonts dels drets castellà i català amb equivalències aragoneses i navarreses, d'ordre local i general. Sempre segons normes dirigides a la protecció dels animals, especialment els de càrrega, i sens perjudici de regular breument o extensa els drets de caça i pesca i l'explotació dels animals. Particularment, entre les fonts catalanes, a més de les referències inevitables a cartes de poblament des del segle XII, s'esmenten els Costums de Lleida i els de Tortosa.

El tercer capítol tracta de la protecció de la flora, les muntanyes, els boscos i la vegetació, i, particularment, dels incendis i la tala il·lícita d'arbres. Amb les mateixes fonts usades en l'apartat anterior, destaca especialment la regulació relativa, des de la perspectiva penal, a l'incendi intencionat de la Llei de les dotze taules i d'altres textos romans, sense oblidar el que preveuen el dret visigot i altres fonts territorials hispàniques medievals i modernes. El *Liber iudiciorum* dedica precisament tot un capítol als incendis provocats i als incendiàries que cal castigar, principis que, amb certa amplitud i amb un major recull de supòsits, apareixen en altres textos.

Un altre capítol s'ocupa de la regulació de l'aigua i del seu bon ús. L'aigua és un recurs fonamental per a la vida humana i dels animals, necessari per a l'agricultura i, en definitiva, per a la vida quotidiana en diversos àmbits: no solament per al seu

consum, sinó també per a l'exploració d'activitats com ara el regadiu, el funcionament dels molins, la producció de pa, etc. I no podem oblidar altres qüestions relacionades amb l'aigua tan disperses com les inundacions i els danys que causen, les servituds per a la conducció i l'exploració d'aquest recurs, el seu emmagatzemament, els rentadors, la seva salubritat i possible contaminació, els pous, les fonts, etc. Tots aquests aspectes estan relacionats amb l'ús públic i el privat d'aquest element bàsic, que requereixen una regulació acurada, com la nostra autora posa de manifest amb les nombrosíssimes fonts que recull i descriu.

El cinquè capítol ja se centra en el medi ambient i la salut pública, particularment en la neteja i la salubritat dels nuclis urbans, la contaminació atmosfèrica i l'evacuació de residus. Aquí Zambrana ens ofereix un ampli ventall de supòsits regulats novament en les variades fonts jurídiques que aporta, des de l'antiguitat fins a l'època moderna. Inclouen qüestions com les següents: la incineració dels cadàvers fora dels llocs habitats i la instal·lació dels cementiris; la recollida i l'eliminació dels residus orgànics; el clavegueram per a recollir l'aigua pluvial i les aigües residuals; la recollida dels animals morts; la neteja dels corrals (els fems); les estratègies per a prevenir el foc dins dels nuclis urbans per tal d'evitar la contaminació del fum; la conducció de les sortides de fum dels forns; l'abandonament d'animals en carrers i places; la instal·lació de latrines per tal d'evitar les males olors i preveure l'evacuació dels excrements; la neteja i la salubritat dels escorxadors, en particular pel que fa a les restes dels animals morts, i un llarg etcètera de situacions.

Es tracta d'una obra de summe interès pel seu contingut i, en especial, per la relació de fonts del dret nombroses i variades que recull. En conjunt, el treball que se'n presenta aporta una relació minuciosa i detallada de fonts que resulta d'una gran utilitat per a tot historiador, no solament en relació amb el dret, sinó en general pel que fa a l'organització comunitària, l'ordenació sanitària i l'exploració dels recursos naturals segons els principis del bé comú i l'interès públic.

A més, el fet de posar en relació tantes fonts del dret tan diverses, amb les seves coincidències i equivalències, constitueix un esforç encomiable que alhora posa de manifest que el medi ambient no és una ciència moderna, sinó que els nostres predecessors ja se'n van ocupar acuradament i van posar les bases d'aquesta —que es vol— nova ciència o disciplina jurídica.

Felicitem, com no pot ser d'una altra manera, la Dra. Zambrana per aquesta nova aportació, tan útil per a l'estudi del dret històric i modern.

Josep Serrano Daura